

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

L^yMBUS 2025

Tartalom

- 9 HALMÁGYI MIKLÓS
Fráter György parancsa Békés vármegye előjáróihoz (1546)
- 15 UJJ ZOLTÁN
Svetkovics Ádám spanyolországi levelei (1548–1550)
- 39 GILLICH OLIVÉR
Két levél a Habsburg Monarchia 16. századi keleti diplomáciájának történetéhez
- 59 JAKÓ KLÁRA
Levelek Bocskay István keleti külpolitikájához
- 137 BÓDAI DALMA
Listhius Anna Rozina végrendeletei (1637, 1644, 1645, 1647)
- 179 HANÁK BÉLA
I. Rákóczi György követi instrukciója Bossányi László lakodalmára (1639)
- 193 SZABÓ ANDRÁS PÉTER
Udvari szerelem. Tanúvallatás Keczei György és Káposztás Judit tiltott kapcsolatáról (1641)
- 239 BORBÉLY ZOLTÁN
Szemere Pál és követtársai jelentései I. Rákóczi György számára az 1646–1647. évi országgyűlésről
- 287 DEMECZKY JÁNOS
Végrendeletek az egri káptalan hiteleshelyi levéltárából
- 343 GYÓCSI ÁDÁM
Thököly Imre Lengyelországba küldött ismeretlen levele (1684)
- 375 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Adalékok Simándi István második hollandiai útjához (1708)

- 397 BALOGH ZSUZSÁNNA
Teleki Klára és Teleki Sámuel gyereklevelei (1739–1750)
- 423 TÓTH FERENC
Magyar szál egy oszmán–nápolyi szövetségi és kereskedelmi szerződés létrejöttében. Claude-Alexandre de Bonneval levele 1741-ből
- 449 BALLA LÓRÁNT – BAKÓ LÁSZLÓ
Új forrás a csíksomlyói búcsújárás eredetéről – Mihálcz Izidor ferences szerzetes beszéde (1746/1760)
- 469 NAGY ÁGOSTON
Egy magyar szabadcsapat-tervezet 1809-ből: Csekonics József „Fekete nádori lovas légiója”
- 487 KOVÁCS DÁNIEL LÁSZLÓ
Teleki László somogyi adminisztrátor vármegyei tisztújításokon elhangzott beszédei, 1813–1817
- 501 LAJTAI L. LÁSZLÓ
„ha főbb iskoláinkban az országászati tudományt terjesztjük, inkább mint bármi más, eszközöljük Magyarország fejlődését” Hunfalvy Pál V. Ferdinánd király születésnapja alkalmából tartott beszéde a késmárki líceumban (1846)
- 523 MÁTYÁS ANNA RÉKA
Ágner Lajos (1878–1949) hagyatékában fellelt visszaemlékezés az első budapesti kínai kolóniáról
- 531 ANKA LÁSZLÓ
„Csak Mária lányom kísér el.” Apponyi Mária beszámolója édesapja, Apponyi Albert 1923-as amerikai körútjáról
- 541 RAPOSA VIVIEN KITTI
Az Erzsébet Tudományegyetemen működő ifjúsági szervezetek hallgatói tagságának névsora az 1937/38-as tanév első szemeszterében
- 561 BÁBA VIKTÓRIA – BENE KRISZTIÁN
A Nemzetközi Brigádok Franciaországban internált magyar tagjai II.

- 585 VARGA-GÖCZ NIKOLETT
Szerelem a háborúban – Diamandi Viktória 1940-ben írt
levelei Horváth Imréhez
- 611 MIKLÓS DÁNIEL
LMK, NBSZME, ÚDMM – Három magyar szervezet
Angliában a csehszlovák emigráns külügyminisztérium
jelentéseiben
- 625 DÉVAVÁRI ZOLTÁN – CSÖKE MÁRK
„Szabadka csak annyit mond: ovde Szubotica”
Dr. Deák Leó Bács-Bodrog vármegye főispánjának ismeretlen
naplójegyzetei (1944. május – 1944. november)
- 675 PÉTSY ZSOLT BALÁZS
Egyházi személyek politikai magatartásának és a hitélet
alakulásának vizsgálata Pest megyében 1976-ban
- 691 SERES ATTILA
Forgon Pál kárpátaljai és Tóth Károly dunamelléki református
püspök levelezése (1978–1989)
I. rész (1978. december – 1985. március)
- 747 KERESZTES CSABA
Az amatőr könnyűzenei együttesek országos felmérése
1984-ben
- 809 Szerzők

Tóth Ferenc

Magyar szál egy oszmán–nápolyi szövetségi és kereskedelmi szerződés létrejöttében

Claude-Alexandre de Bonneval levele 1741-ből*

A bujdosó II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) és a rodostói magyar emigráció történetéről már hazai és küllhoni történészek tollából számtalan tudományos tanulmány és forráskiadás látott napvilágot. A kutatás az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet szentel a nagyságos fejedelem emigrációjában folytatott nemzetközi kapcsolatépítő és közvetítő szerepének. Rákóczi életének utolsó éveiben is aktív külpolitikai tevékenységet folytatott, és főleg a francia, spanyol és angol diplomáciát ostromolta sokrétű, de az idő múlásával egyre esélytelenebb terveivel.

Az 1730-as évektől Rákóczi szorosabb kapcsolatba került kora neves renegátjával, Claude-Alexandre de Bonneval, a híres Bonneval pasával.¹ Bonneval baráti viszonyban állt a kolozsvári születésű Ibrahim Mütefferikával, aki a fejedelem hivatalos tolmácsként és portai ügyvivőjeként is segítette a Rákóczi-emigrációt. A két renegát jól hasznosította – gyakran saját céljaikra is – a Rákóczi fejedelem nyújtotta diplomáciai védelmet, illetve a portai, valamint az európai diplomáciai körökben kivívott elismertségét és hitelét. Bonneval elsősorban katonai és politikai tanácsadóként játszott fontos szerepet Rákóczi környezetében, de a fejedelem a francia követséggel való kapcsolattartásban is nagy hasznát vette. Mindkét személy neve gyakran szerepel együtt a Rákóczi-emigrációra vonatkozó levelezésekben, és az újabb kutatásoknak köszönhetően tudhatjuk azt is, hogy a két renegát a nagyságos fejedelem fia, Rákóczi József² nevében is számos sikeres diplomáciai kezdeményezést folytatott. Például a fejedelem halála után néhány évvel, 1740-ben hozzájárultak az Oszmán Birodalom és a Nápolyi Királyság közötti kétoldalú szövetségi és kereskedelmi szerződés megkötéséhez.³

Jelen forrásközlésben egy, a Nápolyi Állami Levéltárban nemrég feltárt hosszú diplomáciai levél egy részletét szeretném közölni, amely részletesen bemutatja II. Rákóczi Ferencnek és fiának, valamint a környezetükben tevékenykedő ágenseknek, politikusoknak és renegátoknak a fenti 1740. évi szerződés létrehozásában játszott szerepét.

---

* A tanulmány a HUN-REN-ELTE *Nemesi emigráció és emlékezet (1541–1756) Forrásfeltárás és kritikai szövegkiadás kutatócsoport* támogatásával készült. Az olaszországi kutatásaimat az MTA–CNR *Transznacionális kapcsolati hálók és kulturális transzfer Buda és Nápoly közt a XIV-től a XVIII. századig* című mobilitási projekt is támogatta, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni.

¹ VANDAL, 1885.

² Rákóczi József pályájáról PAPP, 2003.

³ Bonneval és Ibrahim Mütefferika e szerződés létrejöttében játszott központi szerepét madridi és nápolyi források is megerősítik. Lásd a továbbiakban. Lásd a Nápolyi Királyság 18. századi földközi-tengeri térnyeréséhez újabban DENIS-DELACOUR, 2021.

A levélrészlet bemutatása és értelmezése során néhány korábbi, más levéltárakban folytatott kutatásom eredményét is hasznosítom majd.

A levelet Claude-Alexandre de Bonneval Cornelis Calkoen⁴ konstantinápolyi holland követnek címezte. Calkoen a korabeli konstantinápolyi európai diplomaták sorában előkelő helyet foglalt el. 1727-től 1744-ig tartó hosszú szolgálati ideje során jelentős tekintélyre tett szert.⁵ 1737-ben, az orosz–török háború elején is fontos közvetítő szerepet játszott az oszmán és az orosz diplomácia között, bár ebben nem járt sikerrel. Calkoen nevét a politikai és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésében játszott szerepe mellett leginkább művészetpártoló tevékenysége tette híressé. Jean-Baptiste Vanmoor⁶ flamand festő legfőbb mecénásaként hozzájárult ahhoz, hogy a korabeli konstantinápolyi oszmán méltóságok és európai diplomaták portréi mellett az Oszmán Birodalom népeiről, szokásairól és műemlékeiről is gazdag, festményekből, rajzokból és rézkarcokból álló gyűjtemény jöhessen létre.⁷ Bonneval és Calkoen között szoros barátság állhatott fenn, és ennek köszönhetően született ez a számtalan bizalmas információt tartalmazó hosszú levél. A rodostói magyar emigráns kolóniával való kapcsolatok mindkét személy számára fontosak voltak, és nem véletlen, hogy az itt közölt levélrészlet első részében az erre vonatkozó információk ilyen hangsúlyos szerepet kapnak.

Claude-Alexandre de Bonneval életében különösen jelentős volt a száműzött Rákóczi fejedelemmel ápolt kapcsolata. Bonneval először a francia hadseregben szolgált, majd onnan dezertált a császári hadakhoz, ahol az 1716–1718-as törökellenes hadjáratokban is részt vett. Savoyai Eugénnal való nézeteltérése után menekült az Oszmán Birodalom területére, és az életét a muszlim hitre való áttéréssel mentette meg. Kalandos életpályája utolsó állomásán Rákóczi fejedelemhez fordulva igyekezett a helyzetét stabilizálni. Erre vonatkozólag a konstantinápolyi francia követ, Villeneuve márki⁸ levelezésében számos adatot találhatunk. Villeneuve Maurepas⁹ miniszternek írt, 1729. május 6-i levelében beszámolt arról, hogy a nemrég török földre érkezett Bonneval szeretne kapcsolatba lépni Rákóczi fejedelemmel.¹⁰ A két személy kapcsolatát elősegítették az

⁴ Cornelis Calkoen (1696–1764) holland diplomata.

⁵ BOSSCHA ERDBRINK, 1977.

⁶ Jean-Baptiste Vanmour vagy Van Mour (1671–1737) flamand festő.

⁷ Lásd erről újabban MORONVALLE, 2012.

⁸ Louis-Sauveur de Villeneuve márki (1675–1745) a konstantinápolyi francia követség egyik legmarkánsabb kora újkori diplomatája volt. A taláros nemességhez tartozó Villeneuve 1675-ben született Marseille-ben, apja a városi közrendért felelős helytartó, később pedig az aix-i parlament tanácsosa volt. Ő maga örökölte a marseille-i helytartói hivatalt, majd elnyerte a d'Andrezel vicomte nagykövet váratlan halála után megüresedett konstantinápolyi követi állást. A márki 1729-ben foglalta el állomáshelyét és tizenkét évig vezette a követséget. 1744-ben XV. Lajos felajánlotta neki a külügyi tárcát, amelyet ő visszautasított. Villeneuve márki Marseille-ben hunyt el 1745. július 1-jén. Villeneuve márki életéhez: VANDAL, 1887; DUPARC, 1969, 277–278.

⁹ Jean-Frédéric Phélypeaux, Maurepas grófja (1701–1781) francia államférfi, 1774 és 1781 között XVI. Lajos miniszterelnöke.

¹⁰ BNF, Ms. Fr. 7178 Lettres de Villeneuve à Monseigneur le garde des Sceaux (déc. 1728 – 1729) fol. 56–60.

oszmán hatóságok és a francia követség is, mivel két hasonló sorsú emigráns személyiségről van szó, akik anélkül lehettek hasznára az oszmánoknak, hogy a francia diplomáciát kompromittálták volna.¹¹ Miután Bonneval 1730-ban felvette a muszlim hitet, karrierlehetőségei lényegesen kibővültek az oszmán hadseregben, és hamarosan magas rangú katonatiszt és pasa lett belőle. Mindemellett II. Rákóczi Ferenc bizalmát is élvezte, akivel közösen számos politikai és katonai tervezetet is készített. Amint erre már utaltam, Rákóczi fejedelem védelme és támogatása Bonneval, valamint a vele szoros kapcsolatban álló Ibrahim Müteferrika számára saját terveik megvalósítására is lehetőséget nyújtott. Rákóczi halála után a két renegát a fejedelem fia, Rákóczi József szolgálatában állt, aki az orosz-osztrák–török háború (1736–1739) idején a Fényességes Porta meghívására török földre érkezett. Rákóczi József ifjú éveit alatt Marchese di San Carlo néven nápolyi királyi birtokokat – nevezetesen a Romanuccio és Muscianò nevű hűbérbirtokokat – is szerzett, és miután 1734-ben Bécsből Párizsba szökött, a személye érdekessé vált a diplomáciai terveket szövögető két renegát számára.¹²

De pontosan mikor és hogyan vetődött fel a Nápolyi Királyság és az Oszmán Birodalom közötti kereskedelmi szerződés ötlete? Erre a kérdésre a Nápolyi Állami Levéltárban található források nem nyújtottak választ, ezért más kútfőkből próbáltam meg hasznos információkat szerezni. Miután a Nápolyi Királyságnak korábban a Habsburg Monarchiához tartozó területét a lengyel örökösödési háború (1733–1738) során a spanyol seregek megszállták, és a trónra a spanyol Bourbon-dinasztia uralkodójának, V. Fülöp királynak a legifjabb fiát, Károly parmai herceget¹³ (spanyolul Don Carlos) ültették, logikusnak tűnt, hogy az új királyság külügyeit az 1733. november 7-én megkötött, úgynevezett escoriali szerződés, más néven az úgynevezett első családi szerződés értelmében a spanyol és a francia uralkodóház szoros figyelemmel kísérje. Bár a francia–spanyol együttműködést 1735-ben a francia diplomácia császáriakkal folytatott titkos béketárgyalásai erőteljesen megrázták, a Bourbonok dél-itáliai uralma a későbbiekben is stabilnak bizonyult.¹⁴ Bourbon Károly a Nápolyi Királyság megalapítása (1734) után a Spanyol Királyság hathatós támogatásával ambiciózus politikai programmal lépett fel, amelynek a legfontosabb eleme az új királyság védelmének, tengeri kereskedelmének és haditengerészetének megerősítése volt, elsősorban a földközi-tengeri kalózkodás visszaszorítása révén. A védelmi politika nemcsak katonai fejlesztésekben nyilvánult meg, hanem annak középpontjában – az Oszmán Birodalommal és annak észak-afrikai tartományaival kötött szerződéseken keresztül – egy átfogó szövetségi és kereskedelmi

---

¹¹ „(...) c'est un homme dont la Porte peut faire usage dans de certaines conjonctures, et qu'elle doit retenir, puisque le hasard la conduit dans ses Etats : peut-être aimeroit-il mieux venir à Rodosto, que de rester en Bosnie, il s'amuseroit avec le Prince Rakoczzy, d'autant mieux qu'ils ont l'un et l'autre les mêmes sujets de mécontentemens. Je ne sçais, lui dis-je, si le raport qu'il y a dans la situation du Prince Rakoczzy, et de M. le Comte de Bonneval se trouveroit également dans leur humeur et dans leur façon de penser.” Uo. fol. 57.

¹² Rákóczi és Bonneval kapcsolatáról: GORCEIX, 1978.

¹³ I. (Bourbon) Károly (1716–1788) Nápoly és Szicília királya 1734 és 1759 között, majd ezt követően III. Károly néven haláláig spanyol királyként uralkodott.

¹⁴ Lásd erről újabban SALLÉS VILASECA, 2024.

partnerségi kapcsolatrendszer kialakítása állt, amely a Francia Királyság hasonló keleti szövetségi rendszerét próbálta követni.

A Nápolyi Királyság és az Oszmán Birodalom közötti szövetségi és kereskedelmi szerződést 1740. április 7-én írta alá a nápolyi udvar által Konstantinápolyba küldött Giuseppe Finocchietti¹⁵ gróf teljhatalmú miniszter és Hadzsi Huszejn Efendi a Porta részéről. A szerződés lehetővé tette a Nápolyi Királyság fennhatósága alatt álló kereskedők számára az Oszmán Birodalom felségterületein folyó előnyös kereskedelmi tevékenységet, hogy a nápolyi udvar a nagyobb városokban konzulátusokat nyithasson. A szerződés egyébként az oszmán fél számára is lehetőséget nyújtott hasonló konzulátusok létrehozására. A szerződő felek elkötelezték magukat a tengeri kereskedelem biztonságának szavatolására is, amelyet elsősorban a kalózkodás visszaszorításával igyekeztek megvalósítani. Szintén e célok érdekében egy hasonló szerződést kötött a Nápolyi Királyság a viszonylag közeli oszmán központban, Tripoliban székelő bejjel is 1741. június 3-án.¹⁶

Az itt közölt, Bonneval által írt levélrészlet szerint az oszmán–nápolyi szerződés eredeti változatát még II. Rákóczi Ferenc fogalmazta meg, és halála után Louis Bechon nevű titkára állította össze és juttatta el a renegát pasához, aki a nagyvezírral egyeztetve elküldte a tisztázott változatát Rákóczi Józsefnek. A fejedelem fiának jól jöhetett, hogy a birtokai visszaszerzése érdekében szívességet tegyen az új nápolyi kormányzatnak és az azt támogató spanyol királyi udvarnak. Az ügyben a nagyvezír mellett a konstantinápolyi francia követ, Villeneuve márki is eljár, mivel ő felügyelte a II. Rákóczi Ferenc örökségéhez tartozó javakat és iratokat.

Az 1740-es oszmán–nápolyi szerződés további magyar vonatkozású előzményeit a magyar emigráció nyugat-európai – elsősorban spanyol és francia – kapcsolatainak feltárásával lehetett jobban megismerni. Egy rövid madridi kutatóút során sikerült egy erre a szerződésre vonatkozó forrásgyűjteményt feltárnom, amely megvilágítja a terv közvetlen előzményeit. Amint a madridi Nemzeti Történeti Levéltárban őrzött tematikus iratcsomóból kiderül, Claude-Alexandre de Bonneval 1736-ban – vagyis Rákóczi halála után nem sokkal – már a spanyol királyi udvarnál lobbizott nemcsak a Nápolyi Királyság és az Oszmán Birodalom közötti kereskedelmi szerződés ügyében, hanem a spanyol király és a szultán közötti szövetségi szerződés érdekében is!¹⁷ Erre a lengyel örökösödési háborúban kibontakozó dél-itáliai Bourbon-expanzió jó lehetőséget nyújtott. A madridi források alapján jól megállapítható, hogy Rákóczi József személye is ekkor került előtérbe. A néhai fejedelem fia 1736. július 10-én Salas herceghez,¹⁸ a nápolyi király külügyi államtitkárához intézett levelében személyesen is felajánlotta segít-

¹⁵ Giuseppe Finocchietti gróf (1702–1782) nápolyi diplomata.

¹⁶ PIROLO, 2019, 177–178.

¹⁷ AHN, Seccion de Estado 3411, Exp. 1. Expediente relativo a la negociación de un tratado entre España y Turquía con informes sobre la negociación de un tratado entre Nápoles y Turquía.

¹⁸ José Joaquín Guzmán de Montealegre y Andrade (1698–1771) Salas márkija, majd hercege, I. (Bourbon) Károly nápolyi király államtitkára.

ségét az említett kereskedelmi szerződés létrehozása érdekében.¹⁹ A források és Núria Sallés Villaseca azóta napvilágot látott kutatási eredményei alapján Rákóczi József ettől az időszaktól egészen haláláig kapcsolatban állt a spanyol diplomáciával.²⁰ Később a Bourbon-ház francia, spanyol és nápolyi ágai közötti krízishelyzet még tovább élestedt, mivel a madridi és a bécsi udvar között titkos tárgyalások kezdődtek Bourbon Károly király és egy osztrák nagyhercegnő közötti házasság ügyében. Ebben a helyzetben Rákóczi egy másik ágense, Vigouroux-Lastic báró²¹ is levélben fordult a spanyol udvarhoz a szerződés kapcsán, amelyhez Ibrahim Mütefferrikanak a nagyvezír jóváhagyását igazoló latin levelét is mellékelte.²²

Rákóczi József 1736 nyarától Párizsban tartózkodott, és néhány dél-franciaországi útjáról is maradtak feljegyzések. Egyes források szerint eljutott Madridba is, ahol talán a nápolyi birtokainak visszaszerzése ügyében is intézkedett.²³ Ennél viszont sokkal fontosabb a témánk szempontjából, hogy Claude-Alexandre de Bonneval már 1735 júniusában kapcsolatba lépett Rákóczival, és az erdélyi fejedelmi és a magyar királyi trónra esélyes jelöltként próbálta az Oszmán Birodalom területére hívni.²⁴ Bár ebben az időszakban még nem zajlott nyílt konfliktus a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom között, Bonneval javasolta Rákóczinak, hogy spanyol és francia támogatással próbáljon meg egy magyarországi felkelést kirobbantani, amelyhez oszmán segédhadat is ígért. Mivel a francia támogatás a már említett 1735-ös titkos béketárgyalások miatt nem látszott időszerűnek, Rákóczi a spanyol udvarhoz fordult, és ágensei révén felajánlotta közvetítő szerepét a nápolyi–oszmán kereskedelmi szerződés létrehozása érdekében. A korábban Habsburg-uralom alatt álló Nápolyi Királyság területeire még mindig az 1718. évi pozsareváci Habsburg–oszmán béke rendelkezései vonatkoztak, ezért az 1734-es uralomváltás után amúgy is időszerűvé vált az új Bourbon-kormányzat számára egy új szerződés létrehozása. Rákóczi július 10-i levele után találkozott a párizsi spanyol követtel, Torella herceggel is, akinek elmondta, hogy a Fényesség Porta megbízásából jelentkezett közvetíteni az új szerződés ügyében.²⁵ Torella herceg később a madridi udvart is tájékoztatta Rákóczival folytatott tárgyalásairól. A spanyol kormány pozitív vá-

¹⁹ Részlet Rákóczi rejtjelezett levelének másolatából: „*L'ardent désir que j'ay de me rendre utile a Sa Majesté Roy de Naples, autant pour luy temoigner mon respect et mon zèle, que pour l'engager par mes services et par les marques anticipées de ma reconnaissance à écouter favorablement mes justes pretencions, m'a fait accepter avec beaucoup de joye la commission que j'ay receu de la Porte par les mains d'Ahmet Pachcha, Begler Beg de Caramanie ci devant le comte de Boneval, d'offrir à Sa Majesté pour toutes les Etats d'Italie la meme liberté de commerce et la meme sureté, qui estoit établie sous le gouvernement passé. Si cette proposition paroît aussi avantageux à Votre Excellence qu'elle l'est effectivement, j'espère qu'elle me fera connoître les intentions de Sa Majesté, aux quelles je me feray un devoir de me conformer, soit qu'elle juge apropos de traiter cette affaire de vive voix ou par escrit.*” AHN, Seccion de Estado 3411, Exp. 1. Rákóczi József Salas hercegének írt levelének másolata (Párizs, 1736. július 10.).

²⁰ SALLÉS VILASECA, 2024.

²¹ François de Lastic de Vigouroux (?–1754 k.) báró, francia kalandor, II. Rákóczi Ferenc ágense.

²² Uo., 327.

²³ PAPP, 2008, 162–164.

²⁴ Lásd erről újabban TÓTH, 2024.

²⁵ SALLÉS VILASECA, 2024, 325.

lasza októberben érkezett meg, amelyben a madridi udvar elfogadta Rákóczi közvetítő szerepét. A Porta szándékának komolyságát jelzi, hogy 1737 februárjában felkérték a francia követet, Villeneuve márkit is a kereskedelmi szerződés elősegítésére, aki az új külpolitikai helyzetben a szerződés megakadályozását javasolta a versailles-i udvarnak.²⁶

1737 elején Rákóczi József Párizsból újabb levelet küldött Madridba, amelyben az Oszmán Birodalommal való szövetségi szerződés ügyében érvelt, és támogatást kért a magyarországi felkeléséhez.²⁷ Később Rákóczi József az újabb Habsburg–török háború hírére Konstantinápolyba utazott, és a magyar bujdosók vezéréként lépett fel a háború során, amelytől tervezett erdélyi és magyarországi mozgalmainak sikerét remélte. A szultán el is ismerte erdélyi fejedelemnek és Magyarország urának, ám e titulusokat Rákóczi József soha nem élvezhette. A spanyol udvarral folyamatosan kapcsolatban állt, és igyekezett saját terveit a madridi és nápolyi udvar érdekeivel összhangba hozni.²⁸ A nápolyi kötődésű fiatal fejedelmi megjelenése jó lehetőségnek tűnhetett egy korábban II. Rákóczi Ferenc által papírra vetett terv felélesztésére, ám ennek kivitelezésére nem kerülhetett sor, mivel Rákóczi József az 1738-as hadjárat végén, sok hányattatás után november 10-én Csernavodában elhunyt.²⁹ Az itt közölt forrás nem közöl részleteket Rákóczi József e tervben játszott szerepéről, mivel Claude-Alexandre de Bonneval nagy valószínűséggel inkább csak eszközként használta fel a fejedelmet és apja emlékét az oszmán–nápolyi kereskedelmi szerződés létrehozásában, és József halála után személyesen vette át az ügy intézését.

Más kútfők alapján viszont jól lehet követni a magyar emigráció két, e forrásban is említett tagjának a terv megvalósításában játszott szerepét. Itt a forrásunkban szereplő Tóth András, francia szolgálatban álló egykori kuruc szabadságharcos és az erdélyi származású Ibrahim Müteferrika oszmán hivatalnok diplomáciai tevékenységéről van szó, akik az orosz-osztrák–török háború során a nagyvezír táborában folyamatosan napirenden tartották az oszmán–nápolyi szerződés ügyét. Mindketten fontos szerepet játszottak a hadviselő felek közötti tárgyalások lebonyolításában is. E tárgyalások során jó lehetőség nyílt arra is, hogy az oszmán főméltóságok, elsősorban a nagyvezír és környezete számára más politikai terveket – köztük az oszmán–nápolyi kereskedelmi szerződést is – felkínáljanak. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a francia diplomácia ebben az időszakban támogató közvetítőként még részt is vett e terv megvalósításában.

Az oroszok és oszmánok között 1736-ban kirobbant háborút a hadviselő hatalmak még a konfliktus kiszélesedése előtt igyekeztek lezárni. A kezdeti nehézségek után, 1737 tavaszán a semleges lengyel területen fekvő Nemirov városában ültek le a tárgyaló felek, számos európai megfigyelő és közvetítő diplomata jelenlétében. A francia diplomácia szolgálatában több magyar ügynök is részt vett ebben a folyamatban. Tóth And-

---

²⁶ Uo., 326.

²⁷ Uo., 327.

²⁸ „Si les projets de Sa Majesté Catholique sont compatibles avec les mois d'affaires, je trouve un moyen de combiner mon travail, je ne peux rien faire pour travailler dans mes affaires, et contribuer aux cellules que Sa Majesté pourroit méditer.” Idézi SALLÉS VILASECA, 2024, 330.

²⁹ PAPP, 2008, 178–179.

rás az oszmán küldöttséggel együtt kísérte figyelemmel az eseményeket, Máriássy Ádám a közeli Hotinból küldött információkat a konstantinápolyi francia követ számára. Jávoroka Ádám krími francia konzulként teljesített szolgálatot, de őt az oroszok már korábban letartóztatták és elhurcolták.³⁰

A Nápolyi Királyság és az Oszmán Birodalom közötti kereskedelmi szerződés kérdése gyakran szerepel az ügynöki levelezésekben. Tóth András a francia nagykövethez intézett 1737. március 7-i, 8-i és 22-i levelében is megemlíti a francia diplomáciai közvetítéssel létrehozandó kétoldalú szerződés ügyét.³¹ A tárgyalások lefolytatásához kedvező alkalmat nyújtott, hogy ekkoriban a Porta tolmácsát a magyar származású Ibrahim Mütefferrika helyettesítette.³² A baráti kapcsolat valóban gyümölcsözővé vált, a francia követ következő jelentése (1737. május 5.) szerint Tóth András és Ibrahim efendi szoros együttműködésben dolgoztak. Ennek során a nagyvezír tolmácsa egyes levelek fordítását is Tóthra bízta, aki folyamatosan igyekezett meggyőzni a törököket a fekete-tengeri orosz kereskedelem engedélyezésének veszélyeiről.³³ A két diplomata barátságának szilárd alapot biztosított a magyar függetlenségi mozgalmakban játszott szerepük, valamint az a közös hazaszeretet, amelyet Delaria tolmács érzékletes módon írt le Villeneuve márkihoz intézett 1737. június 22-i levelében: „*Ibrahim efendi nagy segítségünkre van. A közös hazájuk iránt érzett szeretetre való tekintettel Totte (sic!) Urat teljes bizalmával tünteti ki. Az egyik nap tréfásan, de szívből jövő szavakkal illetve: Ön franciát csinált magából a haza szabadságáért, én pedig magamból törököt.*”³⁴ 1737 júniusára már sikerült megnyerni Ibrahim Mütefferrikát a szerződés ügyének, amint erről egy fennmaradt saját kezű levele is tanúskodik.³⁵

Tóth András rendszeresen küldött levelei folyamatos híráramlást biztosítottak a nagyvezír tábora és a francia nagykövetség között, s ezt az információs előnyt Villeneuve márki ügyesen használta fel nemcsak a hírszerzés, hanem a befolyásolás terén is. Tóth

³⁰ TÓTH, 2004, 670.

³¹ CADN, Constantinople série A fonds Saint-Priest 135 fol. 61–63, 64–66, 78–81.

³² BNF, série Ms. Fr. 7181 fol. 227 Részlet Villeneuve 1737. május 6-i leveléből: „*Quand a M. Talman M. de Totte me marque qu'il étoit parti le 18 avril pour s'y rendre. Que Saïd effendy l'avoit suivi deux jours après que le Reis effendy devoit se mettre en marche le 25 avec les autres plénipotentiaires et le Sr. Gika drogman de la Porte, dont Ibrahim effendy directeur de l'imprimerie faisoit les fonctions auprès du Grand visir, pendant son absence. Il ajoute que cet Ibrahim effendy qui est son ancien ami témoignoit avoir pour luy quelque confiance et qu'il eseroit de pouvoir découvrir par son canal ce qui se passeroit dans les conférences a Koudac.*” Tóth András nagy örömmel fogadta e hírt, hiszen a neves magyar származású török nyomdász régi barátja volt, és bizalmas információkat remélt e kapcsolattól, lásd erre 1737. április 6-i levelének következő részletét: „*Je crois ne pouvoir mieux faire quand à présent que de cultiver l'amitié de Ibrahim effendy, car il m'a prié de le soulager dans les traductions dont il est souvant occupé, c'est ce que je Luy ay offert avec grand plaisir, cela me donnera peut etre quelque moment favorable pour pouvoir suivre mon zele pour le service du Roy.*” CADN, Constantinople série A fonds Saint-Priest 135 fol. 116.

³³ Uo., fol. 229–230.

³⁴ Részlet Tóth és Delaria 1737. június 22-i közös leveléből: „*Ibrahim effendy nous est d'un grand secours. L'amour de sa patrie qui est commune avec celle de Mr. Totte fait qu'il a une entiere confiance pour luy. Il luy dit un jour fort plaisamment et avec un enpechement du coeur: Vous vous est fait françois pour la liberté de la patrie et moy Turc.*” Uo., fol. 200.

³⁵ Uo., fol. 223.

mellett a francia követség tolmácsa, Delaria is nagyon jó kapcsolatban állt Ibrahim Müteferrikával, aki régebben a tanítója (nyelvmestere) volt, és nagyon szívélyes volt mindkét ágens irányában.³⁶ A háborús események miatt az oszmán–nápolyi kereskedelmi szerződés ügye háttérbe szorult, de Villeneuve márki 1737. október 5-i levelében továbbra is a diplomáciai tárgyalások egyik prioritásának tekintette. Ezt elsősorban azal magyarázta, hogy Bourbon Károly nápolyi királyt nemzetközi szerződésekkel megerősítve III. (Lotaringiai) Ferenc herceg,³⁷ a későbbi német-római császár komoly ellenlábásává lehetett volna tenni.

A tárgyalások végül a császári diplomácia kettős politikájának következtében zátonyra futottak. A bécsi kormány a kezdeti békeközvetítő szerepéből kilépve hadat üzent az oszmánoknak, és ezzel a békeszerződés teljességgel lehetetlenné vált.³⁸ Villeneuve márki azonban a későbbiekben is jó hasznát vette a törökül is jól beszélő, magyar emigránsokból és renegátokból álló informátorai és ügynökei, és rajtuk keresztül Ibrahim Müteferrika portai hivatalnok munkájának, akik jelentősen hozzájárultak az 1736–1739-es orosz-osztrák–török háborút lezáró belgrádi béke oszmán és francia érdekeknek kedvező kimeneteléhez.³⁹

Az oszmán–nápolyi szerződés ügye a háború után elsősorban Claude-Alexandre de Bonneval ösztönzésére került ismét tárgyalóasztalra, de ekkor a francia diplomácia már inkább távolságtartó, sőt később kifejezetten ellenséges magatartást tanúsított a Nápolyi Királyság keleti kapcsolatainak fejlesztése iránt. E mögött elsősorban a francia földközi-tengeri kereskedelem érdekeinek védelme és a Bourbon családi szerződés már említett, 1730-as évek végén tapasztalható krízise, valamint az 1740-ben kibontakozó osztrák örökösödési válság politikai, katonai és gazdasági következményei állhattak. Bonneval levelében mégis a francia diplomáciának tulajdonította, hogy 1739-ben a szerződés ügye ismét napirendre került. Ekkor került sor Giuseppe Finocchietti gróf követjárására Konstantinápolyban, amelynek célja a szerződés előkészítése volt. A forrás szerint Finocchietti érkezése után szembesült azzal a ténnyel, hogy Villeneuve márki támogatás helyett küldetésének megghiúsításán dolgozott. Ebben a helyzetben ajánlotta fel Bonneval személyes támogatását, amit a nápolyi küldött el is fogadott. Bonneval Villeneuve márki ellenséges magatartásával elődjének, Bonnac márkinak Jacques Nicolas de Boissimène⁴⁰ spanyol követ 1717–1718-as követjárása során nyújtott segítő-kész szolgálatait állította szembe.⁴¹ Végül a portai hatóságokkal egyeztetve Bonneval a

³⁶ BNF, série Ms. Fr. 7181 fol. 247. Részlet Delaria 1737. június 8-i leveléből: „*Le jour de mon arrivée nous fumes rendre visite M. de Totte et moy à Ibrahim effendy qui fut charmé de me voir, parce que je le connois de longue mainet qu'il avoit été autrefois mon Kodjea; il paroît avoir une entiere confiance en M. de Totte qui par ses manières engageants a sçu le mettre dans nos interests.*”

³⁷ III. (Lotaringiai) Ferenc István (1708–1765) 1729 és 1737 között Lotaringia és Bar uralkodó hercege, 1745-től haláláig a Német-római Birodalom császára.

³⁸ ROIDER, 1982, 91–93.

³⁹ VANDAL, 1887, 19; CASSELS, 1966, 110–136.

⁴⁰ Jacques Nicolas de Boissimène (1668–1757) francia katonatiszt és diplomata, akit V. Fülöp spanyol király az oszmán–spanyol kapcsolatok erősítése céljából küldött Konstantinápolyba.

⁴¹ SALLÉS VILASECA, 2020.

saját házában, *sub rosa* látta vendégül a nápolyi követet, aki titokban volt kénytelen 1740. március 17. és április 7. között a szerződés tartalmáról tárgyalni az oszmán partnereivel. Ezen idő alatt – Bonneval levele szerint – Villeneuve márki minden követ megmozgatott, hogy az általa Bonnevalhoz küldött dragománok és ágensek segítségével kikémlelje Finocchietti gróf tartózkodási helyét és tárgyalásainak menetét.

A forrásszöveg második, nagyobb részének középpontjában Villeneuve márki e szerződés létrejöttét akadályozó tevékenységének bemutatása, leleplezése és bírálata áll. Forrásunk a titkosügynökök és a diplomácia árnyoldalain zajló dezinformációs intrikák világába vezet be minket, amelyből megtudhatjuk azt is, hogy a bosszúszomjas francia követnek később még azt is sikerült elérnie, hogy Bonneval pasát a svéd követekkel folyó hasonló tárgyalások során a nagyvezír rövid időre száműzze az oszmán fővárosból Ázsiába. Bonneval száműzetésének végül Jegén Mehmed pasa⁴² szerdár bukása (1739. július) vetett véget. A forrás szerint a francia udvar Villeneuve márki intrikái ellenére továbbra is támogatta az oszmán–nápolyi szerződés megkötését. A szerződés aláírása után néhány nappal, 1740. április 10-én, a portai dragomán kérésére Bonneval a nápolyi követet fiával és fegyvereseivel Villeneuve márkihoz kísértette, ahol a francia követ távolságtartóan viselkedett vele. Később Villeneuve panaszt tett a nagyvezírnél, és megpróbálta a szerződést semmissé tenni, de e törekvései nem jártak sikerrel.

Bonneval levelében kitért arra az esetre is, amikor Rákóczi József halála után a francia követségen zajlott a hagyatéki eljárása, akkor egy rosszul címzett levél miatt ismét konfliktusba keveredett Villeneuve márkival. Ezt követően a francia követ a konstantinápolyi európai követségeken is megpróbálta akadályozni a nápolyiak kereskedelmét, de ezek a diplomáciai eszközök sem jártak sikerrel. A levél végén a szerző a korabeli nemzetközi jog (*droit des gens*) alapján öt pontba foglalva igyekezett bizonyítani Finocchietti gróf eljárásának helyességét és kritizálni a francia követ formabontó magatartását. A levél tartalma és stílusa alapján egyaránt megállapítható, hogy annak a középpontjában a levelet író Claude-Alexandre de Bonneval és Villeneuve márki közötti konfliktusból fakadó sérelmek előadása és a konstantinápolyi francia követ diszkriminálása álltak. A konstantinápolyi követségekkel jó kapcsolatot ápoló és a nemzetközi ügyekben gyakran önálló szerepet vállaló Bonneval a francia követ lejáratásával saját pozícióit igyekezett erősíteni. A konfliktus végül azzal zárult, hogy Villeneuve márki tizenkét évi konstantinápolyi szolgálat után 1741-ben elhagyta az oszmán fővárost és visszatért Franciaországba.⁴³ 1744-ben XV. Lajos felajánlotta neki a külügyi tárcát, amelyet ő visszautasított. Villeneuve márki Marseille-ban hunyt el 1745. július 1-jén.⁴⁴

A fentiek alapján jogosan merülhet fel a kérdés: vajon miért tájékoztatta Bonneval a holland követet a Nápolyi Királyság és az Oszmán Birodalom közötti kereskedelmi szerződés létrejöttének részleteiről? Ez talán annak volt köszönhető, hogy korábban a nápolyi hajók gyakran holland zászló alatt közlekedve kereskedtek az Oszmán Biroda-

⁴² Jegén Mehmed pasa az 1737–1739. évi osztrák–török háború oszmán szerdárja.

⁴³ VANDAL, 1885, 434–435.

⁴⁴ DUPARC, 1969, 277.

lom területén, és ezért az új szerződésből következő, a levantei holland kereskedelmet is érintő fejleményekre kívánta felhívni a holland követ figyelmét. Az osztrák örökösödési háborúban érintett hatalmak korlátozott kereskedelmi aktivitását kihasználva Hollandia egy hasonló szerződés keretében jelentős nyereséggel kapcsolódhatott volna be a földközi-tengeri árucseré-forgalomba. A levél dátuma alapján mindenképpen fontos szerepet játszhattak ezek a megfontolások is. Számításba kell venni azonban más szempontokat is, amelyek sokkal inkább az intrikák világában otthonosan mozgó Bonneval személyes érdekeivel álltak összefüggésben. Itt elsősorban a két személy korábbi ellentétei miatt Bonneval bosszújának tekinthető a levél. A francia renegát valószínűleg azért írta meg a kényes információkat is kiszivárogtató levelét, hogy Villeneuve márki Finocchietti gróf küldetését akadályozó tevékenységét leleplezze. Mivel valószínűsíteni lehetett, hogy a levél tartalma a konstantinápolyi követségeken működő kémhálózaton keresztül széles körben elterjedhet, ezért Bonneval pasa a szivárogtatásos befolyásolás eszközével igyekezett az ellenségét lejáratni. Mivel a levélről csupán a Nápolyi Állami Levéltárban is két másolati példány fennmaradt,⁴⁵ feltételezhető, hogy annak tartalma hamar eljutott a legtöbb ottani diplomáciai képviselő információs szolgálatához. A levél személyes indítékai ellenére számos értékes történelmi tény tartalmaz, és jól összefoglalja az 1740. április 7-én aláírt oszmán–nápolyi szövetségi és kereskedelmi szerződés létrejöttének történetét. Magyar szempontból a Rákócziak szerepe igen érdekes megvilágításba helyezi a bujdosó fejedelem és fia közvetítő szerepét a muszlim világ és az európai keresztény államok között.

*

Az itt közölt levelet legjobb tudomásom szerint eddig még nem adta ki senki. A szövegátírásnál elsősorban az Archiv für Reformationsgeschichte korai újkori szöveggondozásra vonatkozó ajánlásait (Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte. *Archiv für Reformationsgeschichte*. 72. Bd. 1981. 299–319.) vettem figyelembe. A forrás archaikus, következetlen helyesírását megtartottam, változtatásokat jobbra csak a kis, illetve nagy kezdőbetűvel való átírás, illetve a rövidítések feloldása terén végeztem. A forrásközlés során elsősorban a magyar vonatkozású részekre fókuszáltam, ezért a levél szövegét terjedelmi okok miatt lerövidítettem.

---

⁴⁵ A levél másik másolata itt található: ASN, Affari Esteri, Constantinopoli b 193 Corrispondenza di Bonneval (1741–1747).

Forrás

Claude-Alexandre de Bonneval levele Cornelius Calkoen holland követhoz

Konstantinápoly, 1741. november 1.

Archivio di Stato di Napoli, Affari Esteri, Constantinopoli Diversi 187
fol. 120–154. (másolat, részlet)

Az 1740. április 7-én az Oszmán Birodalom és a Nápolyi Királyság között megkötött kétoldalú szövetségi és kereskedelmi szerződés ötletét a levél szerzője, Claude-Alexandre de Bonneval II. Rákóczi Ferencnek tulajdonítja, akivel a fejedelem életének utolsó éveiben bizalmas kapcsolatban állt. A Rákóczi által megfogalmazott szerződéstervezetet Bonneval a fejedelem egykori titkárától, Louis Bechon-tól kapta meg és ezt adta át a nagyvezírnek, akinek a segítségével annak szövegét eljuttatták Rákóczi Józsefhez, a fejedelem idősebbik fiához is. A Nápolyi Királyság területén földbirtokokat szerző Rákóczi József számára ez a terv kedvező lehetőséget nyújtott céljai eléréséhez is, és fel is terjesztette a nemrég létrejött Nápolyi Királyságot támogató madridi udvarban. Időközben kitört az újabb török háború (1736–1739), melynek során Rákóczi József a szultán meghívására Konstantinápolyba utazott, hogy visszaszerezze erdélyi és magyarországi címeit. Ekkor az oszmán–nápolyi szövetségi és kereskedelmi szerződés ügyét a francia diplomácia két magyar emigráns, a nagyvezír mellett szolgáló Tóth András francia ágens és Ibrahim Mütefferika, magyar származású oszmán hivatalnok közvetítésével terjesztette az oszmán vezetők elé. 1739-ben végül a nápolyi uralkodó a francia diplomácia javaslatára elevenítette fel a régi tervet. A szerződéssel kapcsolatos tárgyalásokra a háború után, 1740 tavaszán került sor, amikor a nápolyi udvar Finocchietti grófszemélyében egy teljhatalmú követet küldött Konstantinápolyba tárgyalni a szerződés szövegéről. Mindközben az akkori konstantinápolyi francia követ, Villeneuve gróf igyekezett megakadályozni a szerződés megkötését. A francia követtel ellenséges viszonyban álló Claude-Alexandre de Bonneval végül a saját házába fogadta be a nápolyi követet és titokban ő koordinálta a Portával való tárgyalásait is, amelynek köszönhetően a szerződés előzetes szövegét 1740. április 7-én alá is írták a tárgyaló felek. A levél felidézi Villeneuve márki elődjének, Bonnac márkinak a II. Rákóczi Ferenchez küldött Jacques Nicolas de Boissimène spanyol követ 1717–1718-as követjárása során nyújtott segítőkész szolgálatait is, amelyek szöges ellentétben álltak utódjának ellenséges magatartásával. Ezt követően Bonneval a francia követ különféle intrikáinak a bemutatásával igyekszik lejáratni Villeneuve márkit.

/120/

A Topana,⁴⁶ fauxbourg de Constantinople
1er 9^{brc} 1741

⁴⁶ Iztambul európai részének, Perának (ma: Beyoğlu) a keleti részén fekvő negyede, az egykori ágyúöntőde helye.

Monsieur

Votre Excellence trouvera peut être fort étranger que je me donne l'honneur de le consulter, sur une affaire qui ne le regarde en aucune façon, et que je le supplie de m'en mander son sentiment avec cette impartialité, et cette sincérité qui lui sont naturelles; votre caractère d'Ambassadeur de la plus sage, et de la plus puissante République de l'Europe, l'étendue de votre esprit consumé dans les affaires, et orné de toutes les lumières, qu'une solide application à l'étude peut procurer; m'ont forcé de remettre mes doutes à votre jugement, puisque par notre longue et véritable amitié, et par toutes les qualités qui vous décorent, la décision de Votre Excellence sera une loi pour moi.

La négociation de Monsieur le Comte Finouchietty⁴⁷ à la Sublime Porte, a fait un si grand bruit ici, et même dans toute l'Europe, par les obstacles publiques que Mr. de Villeneuve⁴⁸ Ambassadeur de France faisoit contre les traités de paix et de commerce entre le Grand Seigneur et le Roy des deux Siciles, qu'il est impossible Monsieur qu'il soit échappé à votre curiosité et à votre sagacité, la moindre circonstance de cette affaire; votre rang d'Ambassadeur de L. L. H. H. puissances à la Sublime Porte, et les habiles drogman qui vous servent, et qui sont bien venus chés tous les grands de cet Empire, vous ont facilités les moyens, d'être journellement instruit de ce qui se passoit de part et d'autre, de plus secret; c'est aussi la principale raison, Monsieur, pour laquelle je prends la liberté de m'adresser à Votre Excellence, afin qu'on ne puisse pas croire que je cherche d'en imposer, puisque vous pourriez me donner le démenti si j'étois assez hardi pour vous conter des fables; mais comme cette vive querelle entre le Ministre de Sa Majesté Très Chrétienne, et celui des deux Siciles, ne pouvoit intéresser que votre curiosité, et que par conséquent vous pourriez en avoir oublié quelques particularités, agréés Monsieur que je vous en retrace une relation sincère et suivie, d'un style simple et qui n'aura d'autre ornement que la vérité, depuis son origine jusqu'à sa fin, d'autant plus que V. E. pouvoit ignorer, ce qui s'est passé en Turquie ou sous ses yeux.

Le vieux Prince François Rakotzi, l'homme le plus chimerique de la Terre, méditoit perpétuellement de nouveaux projets, dont il poignardoit diverses Cours, /121./ de son triste séjour de Rodosto, nous étions amis, je lui avois rendus plusieurs services, mais le plus grand a été certainement de n'avoir jamais monté au Grand Vezir Aly Pacha,⁴⁹ une foule de conseils qu'il m'envoyoit pour ce premier ministre du Grand Seigneur. Je fus chargé après sa mort du soin de ses affaires domestiques, et de celui des Hongrois, officiers, et autres, par ordre de la Porte, et son fils aîné m'envoya peu après sa procuration.

Le Sieur Bechon⁵⁰ secrétaire de ses commendements trouva entr'autres dans les papiers du défunt, le plan d'un traité de paix et de commerce, entre le Sultan et Sa Majesté Sicilienne; ⁵¹ il me dit que j'étois cité plusieurs fois, comme un homme capable de

⁴⁷ Giuseppe Finocchietti (1702–1782) nevének torzult alakja.

⁴⁸ Louis de Villeneuve márki, konstantinápolyi francia követ (1728–1740).

⁴⁹ Hekimoğlu Ali Pasha (1689–1758) oszmán államférfi és nagyvezír.

⁵⁰ Louis Bechon (?–?) II. Rákóczi Ferenc francia titkára.

⁵¹ I. (Bourbon) Károly (1716–1788) nápolyi és szicíliai uralkodó.

le faire reussir, Aly Pacha Visir ne me refusant rien, il le fit venir de Rodosto,⁵² mais le projet estoit si long, si mal escrit, et si raturé, qu'il n'y avoit que Bechon au monde accoutumé à la main de ce Prince, qui fut capable de le dechiffrer ; ce dernier après l'avoir mis au net, me demanda la permission de l'envoyer au fils aîné de feu son maitre le Prince Joseph,⁵³ qui selon toutes les nouvelles étant encore à Naples,⁵⁴ s'en pouroit faire un merite aupres de Sa Majesté Sicilienne, pour obtenir quelques fiefs, dont l'Empereur l'avoit investi dans ces Royaumes et qui lui avoyent etés confisqués par les Espagnols, quoique cet escrit ne regardat que les Royaumes de Naples et de Sicile, il estoit cependant adressé a Sa Majesté Catolique,⁵⁵ comme tuteur du Roy son fils, enfin Bechon ayant appris que son nouveau maitre estoit parti de Naples, il envoya son paquet à Paris, ne doutant point qu'il ne passat par cette Capitale avant que de venir en Turquie prendre la place et l'heritage de son pere; Mr. le Baron Zay⁵⁶ l'estoit allé chercher par l'ordre du Visir Aly Bacha; Monsieur de Villeneuve Ambassadeur de France à la Porte fut averti de ce projet, soit par Bechon, ou par quelqu'autre officier de Rodosto, il prevint le Prince Joseph Rakotzi, écrivant au comte de St. Estevan, alors premier ministre de Sa Majesté Sicilienne; à la Cour de France, et à celle d'Espagne, que la Porte luy avoit fait la proposition d'un accord avec les deux Siciles, de quoy deux reponses de Naples et de Madrid,⁵⁷ en reponse à celle du Prince *Rakotzi font foy, Disant toutes deux egalement que le soin de cette negociation, avoit été remis entre les mains de Mr de Villeneuve Ambassadeur de France à Constantinople, à qui les Ministres*⁵⁸ du Grand Seigneur en avoyent fait la premiere ouverture. Ce Prince les reçut à Marseille,⁵⁹ et vint ici peu de tems apres débarquement chés moy, et apres me les avoir communiquées il me demanda, si il feroit bien ou mal, d'écrire sur ce /122./ sujet à Pera⁶⁰ à Mr. de Villeneuve, en lui donnant part de son arrivée, je lui repondit que cet Ambassadeur s'étant emparé de cette negociation affin de la faire reussir, ou echouer selon ses vûes, ou son interet, il ne devoit pas lui envier cette commission, puisqu'il n'estoit pas venu dans ce Pays pour negocier, mais pour combatre contre les ennemis de Sa Maison; ceci se passa en automne l'an 1736 et je fus un an sans plus entendre parler de cette affaire.

L'an 1737 ayant été appelé au camp de Cartal⁶¹ par le nouveau Grand Visir Abdulla Pacha,⁶² Votre Excellence me regala et me logea superbement, dans son quartier de

⁵² Rodostó (ma: Tekirdağ, T).

⁵³ Rákóczi József (1700–1738) II. Rákóczi Ferenc nagyobbik fia.

⁵⁴ Ma Nápoly városa (I).

⁵⁵ V. Fülöp (1683–1746) spanyol uralkodó.

⁵⁶ Zay Zsigmond báró (1689–1758) magyar emigráns nemes. Csáky Mihály halála (1757) után a rodostói magyar emigráció vezetője lett.

⁵⁷ Madrid, ma Spanyolország fővárosa.

⁵⁸ A kurzív rész az eredeti szövegben is kiemelten szerepel.

⁵⁹ Marseille (F).

⁶⁰ Konstantinápoly európai diplomaták által lakott negyede, ma Isztambul (T) Beyoğlu nevű városrésze.

⁶¹ Kartal, ma Isztambul egyik ázsiai kerülete.

⁶² Muhsinzáde Abdullah pasa (1661 k. – 1749 k.) oszmán nagyvezír.

Babadagha,⁶³ par ou je passay pour me rendre à l'armée, d'abord à mon arrivée le Tchâous des combaragis⁶⁴ ou bombardier, me dit qu'un officier hongrois, nommé Mr. Tot⁶⁵ au service de France, avoit été envoyé à la Porte par Mr de Villeneuve, qui l'avoit chargé de proposer un traité de paix avec le fils du Roy d'Espagne, au Visir qu'on venoit de déposer, et à Osman Effendy son Kyaya qu'on avoit étranglé depuis peu ; que le depart du Reys Effendi, et du Drogman de la Porte pour le congrés de Niemirow,⁶⁶ et celui d'Hibrahim Effendy,⁶⁷ qu'on avoit nommé pour travailler avec cet officier, pour la Pologne, avoyent suspendu toute cette affaire, et que le dit Mr. Tot partiroit bientôt pour revenir dans cette capitale ; Hibrahim Effendy à son arrivée me dit que le Sr. Tot ni Mr. de Villeneuve n'ayant produit aucun pleins pouvoirs, mais répondirent seulement qu'ils les feroient venir si l'on vouloit; la Porte n'avoit fait aucun cas de leurs propositions. J'ignore si l'on avoit connoissance à Madrid et à Naples des manœuvres de Mrs. de Villeneuve et de Tot, au camp de Cartal aupres du Grand Vezir.

Sa Majesté le Roy de deux Siciles ne songeoit nullement à faire aucun traité avec la Sublime Porte, lorsqu'en l'année 1739 Mr. le marquis de Puisieux⁶⁸ Ambassadeur de France aupres de sa personne, ranima par ordre de sa Cour le vieux projet du Prince François Rakotzi, du quel on avoit perdu la memoire, depuis le depart pour l'Espagne de Mr. le Comte St. Estevan⁶⁹ Grand Maitre de sa Maison; Monsieur de Puisieux assura Sa Majesté Sicilienne et Mr. le Duc de Salas⁷⁰ son premier ministre, que si ils vouloyent faire un traité de paix, et de commerce avec le Sultan, la Cour de France enverroit des ordres à Mr. de Villeneuve son Ambassadeur à la Porte, d'appuyer le Ministre qui seroit envoyé de Naples à Constantinople, toutes les fois qu'il en seroit requis, pour favoriser la negociation dont il seroit chargé. Les ministres de Sa Majesté Très Chrétienne firent en meme tems les memes ouvertures, et les memes promesses /123./ à Versailles⁷¹ à Mr. le Prince de la Torrella Caracciot,⁷² alors Ambassadeur des deux Siciles à Paris, et je pourrois faire voir aussi à Votre Excellence la copie d'une lettre de Mr. le Duc de Castropignano,⁷³ à Mr. le Duc de Salas premier ministre de la Cour de Naples,

---

⁶³ Babadag város Dobrudzásában (RO). Az oszmán hadsereg balkáni katonai bázisa, az európai hadjáratok gyülekezőhelye.

⁶⁴ Az oszmán hadseregben szolgáló bombászok (*humbaraçı* törökül) egysége, amelyet Claude-Alexandre de Bonneval az 1730-as években megújított.

⁶⁵ Tóth András (1698–1757) magyar származású francia huszártiszt és diplomata.

⁶⁶ 1737 márciusában az orosz–török háborút lezárni szándékozó nemzetközi tárgyalások a semleges lengyel területen fekvő Nemirov (ma: Nemyriv, U) városában zajlottak.

⁶⁷ Ibrahim Mütefferika (1674 k. – 1745) diplomáciai szerepéről lásd TÓTH, 2011.

⁶⁸ Az első francia nagykövet a nápolyi királyságban Louis-Philogène Brûlart (1702–1771), Sillery márkija volt, aki 1727-ben felvette a Puisieux grófia címet.

⁶⁹ Manuel de Benavides y Aragón (1683–1748) Santieteban del Puerto grófja, majd hercege. I. (Bourbon) Károly nápolyi király főminisztere 1734 és 1738 között.

⁷⁰ José Joaquin Guzmán de Montealegre y Andrade (1698–1771) Salas márkija, majd hercege, I. (Bourbon) Károly nápolyi király államtitkára.

⁷¹ A francia királyi udvar és a királyi kormányzat központja, ma Versailles városa (F).

⁷² Domenico Caracciolo (1696–1759) Torella hercege, nápolyi államférfi és diplomata.

⁷³ Francesco Eboli (1693–1758) Castropignano hercege, nápolyi katonatiszt, államférfi és diplomata.

qui prouve les promesses reiterées de celle de France, d'ordonner à Monsieur de Ville-neufve de seconder le plenipotentiaire de Sa Majesté Sicilienne de tout le credit de Sa Majesté Très Chrétienne à la Porte pour la conclusion de son traité toutes les fois que ce dernier auroit recours à son assistance; Mr. le Duc de Castropignano avoit relevé Mr. le Prince de la Torrella de son Ambassade de France, des le mois d'aoust ou de septembre 1739. Ce dernier ayant été nommé Ambassadeur à la Cour de Madrid où il mourut peu apres.

Votre Excellence jugera facilement que tant d'insinuations et de promesses consecutives des principaux Ministres, d'un Monarque son plus proche parent et de meme sang, determinerent enfin Sa Majesté Sicilienne, et Mr. le Duc de Salas son premier Ministre, adresser des instructions pour le plenipotentiaire qu'ils destinoient pour entamer la negociation, d'un traité de paix et de commerce avec le Grand Seigneur; elles furent envoyées à Paris et approuvées du Ministere, elles portoient dans un article. Que cet envoyé s'adresseroit aux Ministres de la Porte en droiture, et qu'il auroit recours dans ses besoins à l'Ambassadeur de France, qui avoit ordre de l'assister de tout le credit de Sa Majesté Très Chrétienne, ce qui étoit plus qu'il n'en falloit pour reussir dans de plus importantes affaires.

Sous tant d'heureux augures, et plein des idées les plus flateuses, Mr. le Chevalier Finochietti aujourd'hui Comte, partit de Naples pour se rendre à Constantinople munis de tous les plein pouvoirs les plus amples pour negocier avec la Sublime Porte, son voyage fut malheureux et long,⁷⁴ il fut pres de quatre mois balotté des vents et des flots, et rejeté d'une isle à l'autre dans l'Archipel, de sorte que les nouvelles de son depart et de ses commissions arriverent dans cette capitale, par les gazettes et par d'autres voyes, un mois avant luy, et exciterent une espece de controverse à Pera, et à Galata,⁷⁵ comme Votre Excellence le scait bien, chacun raisonnant sur cette affaire selon ses vûes, ou ses interets differents.

C'est la situation ou étoient les choses à Pera, parmi les Ministres des différentes Puissances Chretiennes, et à Galata parmi les marchands de leurs nations, lorsque Mr. le Comte Finochietti arriva sur une tres mechante barque bien travesti, /124./ et dans son opinion fort secrettement à l'isle de Marmara,⁷⁶ il y trouva un vaisseau françois dont le capitaine nommé Arnou⁷⁷ étoit ami du capitaine Romiti⁷⁸ qui l'accompagnoit dans son voyage, après les premieres caresses de part et d'autres, Romiti demanda à Arnou ce qu'il y avoit de nouveau à Constantinople. Celui ci repondit, on dit qu'il y doit bientôt venir un Ministre de Naples nommé le chevalier Finocchietti, pour conclure un

---

⁷⁴ Lásd Finocchietti útleírását: Relazione del viaggio del cav. Finocchietti da Napoli à Constantinopoli. ASN, Affari Esteri, Constantinopoli b 183 Corrispondenza di cav. Finocchietti (1740).

⁷⁵ Konstantinápoly európai városrésze, ma Karköy városrészt Isztambulban.

⁷⁶ Márvány-sziget, ma Törökország második legnagyobb szigete.

⁷⁷ Arnoux, ismeretlen francia hajóskapitány.

⁷⁸ Antonio Romitto nápolyi hajóskapitány. Útlevele fennmaradt a Finocchietti küldetésére vonatkozó források között: Passeport du capitaine Antonio Romitto. ASN, Affari Esteri, Constantinopoli b 183 Corrispondenza di cav. Finocchietti (1740).

traitté de paix et de commerce entre le Sultan et Sa Majesté Sicilienne, mais on assure en meme tems qu'il n'y reussira pas, puisque Son Excellence Mr. le Marquis de Villeneuve a deja dit aux principaux marchands de notre nation, de ne s'en point alarmer pour leur trafique puis qu'il s'y oseroit, et employeroit tout son credit et celuy du Roy son Maitre, pour renverser ce projet, et comme notre Ambassadeur est tout puissant à la Porte, il y a aparence que ce chevalier s'en retournera bientôt d'où il est venu, avec un pied de nés, on dit encore que Son Excellence a promis la même chose à Mr. l'ambassadeur de NN. ainsi jugés s'il pourra reussir. Votre Excellence concevra quelle affreuse decouverte ce fut pour le pauvre Finochietti, le seul Ministre, le seul apui, sur lequel il fondoit toutes ses esperances, se declarant ouvertement contre ses commissions; il se trouvoit comme isolé, sans espoir de secours, et sans aucune connoissance, dans un Empire, où les mœurs, la religion, les coutumes et le langage, sont différens, ou pour mieux dire tout oposés à ceux du reste de l'Europe; cette facheuse nouvelle lui venoit par un homme simple, un peu rustre à la verité, mais sans malice, qu'il ne pouvoit soubçonner d'artifice, son esprit fut agité de mille idées aussi tristes que confuses, il se tourmentoit vainement pour trouver quelqu'expediant, qui le put tirer d'une aussi difficile scituation, il passa la nuit sans dormir, et dans une agitation extraordinaire, et il m'a assuré que c'étoit la plus mauvaise, qu'il ait eu depuis qu'il est au monde. Il estoit tout à fait embarrassé ne sachant à quoy se determiner pour la gloire du Roy son maitre qui dependoit alors du bon ou du mauvais parti qu'il prendroit, lorsqu'après avoir donné mille tortures différentes à son esprit et à son imagination, il se souvint enfin fort heureusement pour luy, de m'avoir connu à Venise ou nous etions liés d'amitié et de commerce et comme il connoissoit mon naturel, il ne douta point que l'ayant aimé dans cette ville, je ne laissasse de meme dans celle cy, et que si je n'étois pas assés puissant pour l'aider essentiellement, je pourois au moins lui donner de bon conseils pour se tirer sans honte pour S. M. Sicilienne et pour luy, de ce /125./ labirinte ou il se trouvoit engagé par la defection de Mr. l'Ambassadeur de France, et même qu'au deffaut de la protection de ce Ministere, la miene suffiroit pour le mettre à couvert dans un pays comme celuy-ci, de toutes les insultes personnelles qu'il craignoit qu'on ne lui fit, ou fit faire, avant qu'il put faire reconnoitre son caractere par la Sublime Porte, sur d'aussi solides raisons il resolut donc de s'ouvrir à moy entierement, avant que de s'engager parmi Messieurs les Ministres chretiens de Pera; il conçeut aussi qu'étant Pacha et Beyglerbeyg de Caramanie,⁷⁹ et residant à Constantinople il pouvoit me compter dans le nombre des Ministres du Sultan, etant certain par les nouvelles de Turquie venues en Italie que la Sublime Porte, m'employoit assés souvent dans des affaires politiques fort importantes à l'Empire Ottoman, et qu'ainsi sans sortir de ses instructions, qu'on avoit communiquées à la Cour de France, où elles avayent été aprouvées il pouvoit s'adresser à moy et me confier toutes ses commissions ; je scay que Mr. de Villeneuve a dit à NN. qu'il sçavoit bien que Mr. le Comte Finochietti avoit ordre de s'adresser premierement aux Ministres du Grand Seigneur, mais non pas à moy, sur quoy vous conviendrés Mon-

---

⁷⁹ Karamánia, Anatólia déli részén fekvő tartomány (T).

sieur, que si le succes de cette affaire n'a pu le convaincre que j'avois l'honneur d'être de ce nombre, il faut qu'il soit bien opiniatre, mais, si il estoit resté Ambassadeur de France en Turquie, encore quelques années, je luy en aurois donné bien d'autres preuves, qui l'en auroyent à la fin persuadé, et qui ne sont plus necessaires à present. Surtout ceci je supplie V. E. de juger si il estoit possible au Comte Finochietti apres les avis que luy avoit donné le Capitaine Arnou, et que vous scavés bien Monsieur etre tres veritables, qu'il s'alla jetter entre les bras de Mr. de Villeneuve, dont la presumption, l'imprudenc, et la malhabilité ont sauvé le Plenipotentiaire, car si, il n'avoit découvert lui meme l'intention qu'il avoit, de ruiner les dessins de Sa Majesté Sicilienne à la Porte, Son Ministre se precipitast infalliblement dans ses filets, et si empétroit à n'en jamais sortir, fondé sur les promesses de la Cour de France à Sa Majesté Sicilienne.

Votre Excellence n'ignore pas la conduite toute differente à celle de Mr. de Villeneuve, de Monsieur le Marquis de Bonnac⁸⁰ son predecesseur, dans une occasion presque toute pareille. Mr. le Cardinal Alberoni⁸¹ alors premier Ministre d'Espagne, ayant chargé Mr. le chevalier de Boisimene⁸² de quelques commissions pour la Porte, que cet Ambassadeur crût contraire aux interets, et aux engagements de Sa Majesté Très Chrétienne il se donna toutes les peines du monde /126./ pour attirer ce Ministre d'Espagne chés lui, car il estoit adressé au vieux Prince Rakotzi, qui, l'avoit déjà introduit par le moyen d'Hibrahim Effendy, aupres des Ministres du Sultan ; le novice Boisimene, ne pût éviter les pieges de cet Ambassadeur qui entendoit son mettier, quoi qu'on l'eut bien averti avant son depart de Madrid de s'en donner de garde, il vint dîner au Palais de France, on le plaça entre Mr. et Madame de Bonnac,⁸³ et l'un et l'autre lui firent tant d'honneur d'amitiés, et d'agaceries, et tant d'offres de services, et marquerent tant d'attachement aux interets de Sa Majesté Catholique que ce blanc bec leur découvrit ses commissions, et en quel etat etoyent avec les ministres de la Porte, par le credit du Prince Rakotzi, et les soins d'Hibrahim Effendy, toutes choses que l'Ambassadeur

---

⁸⁰ Jean-Louis d'Usson, Bonnac márkí (1672–1738) francia diplomata, 1716 és 1724 között konstantinápolyi francia nagykövet.

⁸¹ Giulio Alberoni (1664–1752) kardinális és spanyol államférfi.

⁸² Jacques de Boissimène (1668 k. – 1757 k.) spanyol szolgálatban álló francia nemes. 1717 novemberében V. Fülöp spanyol király II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez küldte Törökországba. Lásd erről újabban SALLÉS VILASECA, 2020.

⁸³ Madeleine Françoise de Gontaut-Biron (1692–1739) Charles-Armand de Gontaut-Biron (1663–1756) herceg és marsall leánya. A Rákóczi-emigráció tagjait személyesen is jól ismerte, amint Mikes Kelemen erről Büjükdérenben kelt 1718. szeptember 15-i levelében beszámolt: „*A francia követnek, Bonacnak, közel mibohozánk egy háza lévén, gyakorta jó ide feleségéstől. De még minálunk nem volt; azt akarja, hogy mi menjünk elsőben hozzája. Abból pedig semmi sem lesz, mert a mi urunk tudja, mi illendő, és mi nem illenek hozzája. Még a titulus iránt is vagyon valami akadály, és az ilyen akadály megakadályozhatja, hogy az akadály elvetessék, és ilyenformán egymást meg nem látják. De minthogy nekem semmi akadályom nincsen se a precedencia, se a titulus iránt a követtel, azért gyakran járok hozzájuk. Az asszony olyan, mint egy darab nádméz; azt is elmondhatni, hogy olyan az asszonyok között, mint a jóféle gyöngy a több gyöngyök között. Jaj! elfelejtettem, hogy sohasem kell egy asszonyt dicsérni más asszony előtt, mert a nem esik józún.*” MIKES 1988, 27.

n'avoit encore pû decouvrir, malgré sa vigilance, et celle de ses drogmans, tant on gar-
doit ici le secret sur toute cette negociation.

L'Ambassadeur s'engagea que, si il vouloit le charger du soin de son traité, il lui fe-
roit encore obtenir beaucoup au dela de ce que pretendoit son Eminence le Cardinal
Alberoni, ce qui lui feroit un honneur infini à son retour à Madrid, enfin il l'empauma
tellement que peu de jours apres Mr. de Bonnac devint son unique confident, lui corri-
geoit ses memoires, les faisoit traduire en turc, et rendre à la Porte par ses drogmans, et
le tout fort fidellement, lesquels venoyent lui en rapporter les reponses, qui etoyent en-
core confirmées par le drogman de la Porte, qui venoit aussi travailler de tems en tems
au Palais de France; avec le chevalier de Boisimene de la part du Grand Vezir ; le Prince
de Rakotzi qui etoit aussi à Andrinople ou cette scene se passoit, aprit tout ce manege
avec chagrin, mais il n'osa se commetre avec un pareil etourdi, pour l'avertir qu'il se
confessoit au renard, enfin apres plusieurs mois; dans le tems que Boisimene se flattoit
le plus d'un heureux succes, le drogman de la Porte vint un matin chés luy, et lui fit les
compliments les plus polis du monde de la part du Visir, de son Kyaya, et du Reys Ef-
fendy; qu'il finit en lui disant que le Sultan ayant fait meurement examiner les choses
qu'il proposoit dans un Grand Divan, on avoit jugé que le tems n'etoit pas propre, non
plus que les circonstances et la situation des affaires de cet Empire, pour faire ce qu'on
desiroit à Madrid, mais qu'il pouvoit cependant assurer le premier Ministre d'Es-
pagne, qu'on conserveroit les meilleurs intentions du Monde, pour ecouter ses proposi-
tions, dans une occasion plus convenable, /127./ et la dessus le drogman ayant appellé
ses gens, ils entrerent dans la chambre de Boisimene, avec seise bourses, on huit mille
ecus dont le Grand Vezir le regaloit, pour s'en retourner en Espagne. Le Drogman de la
Porte etant sorti, cet habile negociateur alla d'abord rendre Comte à Mr de Bonnac, de
son aventure, ce dernier fit l'etonné, declama fortement contre tous les Ministres du
Sultan qui lui avoyent manqué de parole à lui même, et finit en lui conseillant, de partir
incessamment, puisqu'il n'y avoit plus d'esperance et Boisimene s'embarqua à Gallipo-
li⁸⁴ sur un vaisseau françois, qui n'attendoit que lui, et qui le porta à Livourne. Trois
jours apres le depart de Boisimene, le Prince Rakotzi à qui il avoit été adressé, reçeut de
Mr de Bonnac, un ordre de la Cour de France de ne se plus meler dans des affaires de
cette nature, sans quoy on lui retrancheroit ses pensions, et on lui confisqueroit tout ce
qu'il avoit de fonds, et de revenus propre à Paris.

Je sçay Monsieur cette histoire telle que je la conte à Votre Excellence du vieux
Prince Rakotzi qui m'en remit meme les preuves et je suis persuadé que la conduite de
Mr de Bonnac, etoit un exemple que devoit suivre Mr de Villeneuve dans cette der-
niere occasion, puisqu'il vouloit detruire la negociation de Sa Majesté Sicilienne à la
Porte, mais outre qu'il n'avoit pas l'experience de l'autre, ni son flegme, et que son or-
ueil lui deffendoit la patience et la moderation, c'est qu'il n'est pas permis à tout le
monde d'aller à Corinthe ;⁸⁵ pour revenir Monsieur au plenipotentiaire de Sa Majesté

---

⁸⁴ Gallipoli (ma: Gelibolu, T).

⁸⁵ Korinthosz (G).

Sicilienne, apres qu'il eut pris la ferme resolution de me consulter avant que de se produire, en public, il fit voguer sa barque vers St Stephano,⁸⁶ pas loin des Sept Tours,⁸⁷ d'où apres s'etre bien informé, si j'étois à Constantinople, et du quartier où je demeurais, il ordonna au patron de sa barque de conduire ses gens et son bagage aux Isle des Princes.⁸⁸

Votre Excellence sçait comme il se glissa furtivement chés moy, le 16e mars au soir de l'an 1740: comme apres avoir renouvelé notre connoissance, il me declara toutes ses commissions papier sur table. Je les examinay avec toute l'attention possible, et voyant la consequence des affaires dont il étoit chargé de la part du Roy son Maitre, je luy dis, Monsieur le caractere de son plenipotentiaire, dont Sa Majesté Sicilienne vous a honoré, et les commissions importantes dont il vous a chargé m'obligent, en qualité d'officier du Sultan, d'en donner part dès demain au point du jour au Grand Visir, de peur qu'étant prevenu par un autre, on ne me fasse des affaires, en m'imputant d'avoir /128./ recelé dans ma maison, le Ministre d'une puissance avec qui le Grand Seigneur est actuellement en guerre, je vous supplie tres humblement de ne le pas trouver mauvais, car cela m'est indispensable, et contribuera aussi à votre seureté, si quelqu'un vouloit vous jouer quelque tour avant que vous soyés reconnu ici pour ce que vous etes, apres qu'il eut consenti nous soupames en semble; et il s'alla coucher.

Le dix septieme mars de tres grand matin je donnay part au Visir par mon fils Soliman Bey⁸⁹ de l'arrivée de ce Ministre et de ses commissions. Le Reys Effendy nous envoya d'abord le Divan Drogman qui s'en retourna apres avoir examiné ses pleinspouvoirs, et tout ce qui concernoit la negociation dont il étoit chargé, le dit Drogman vint chés moy peu apres, pour en demander les copies qui étoient toutes prettes, le Comte les lui remit, et vers le soir etant encore revenu, il me dit devant lui. Que le Grand Visir m'ordonnoit absolument de prendre bien soin de ce Ministre, que les propositions qu'il avoit faites luy étoient fort agreables, qu'il avoit ordre de nous le dire, mais que je devois le tenir caché et l'empêcher de parler à personne, ni qu'il sortit de ma maison et que le lendemain on feroit venir sa barque des Isles des Princes, pour lui porter ses equipages, et conduire ses domestiques chés moy, sans passer la douane, ce qui fut executé par les Tchoadars⁹⁰ du Visir, et les gens du Drogman, sans que nous nous en melassions.

Le matin du 18e mars, un des principaux officiers du Visir, vint me retirer l'ordre d'avoir bien soin que personne ne parlat à Mr le Comte Finocchietti; et de bien veiller sur sa personne et sur ses domestiques car j'aurois à en repondre. Le Drogman de la Porte vint nous dire le moment d'apres, qu'il avoit ordre de traduire en turc, tous les papiers du Comte Finocchietti pour les communiquer au Grand Seigneur et puis s'en alla tout aussitot.

---

⁸⁶ San Stefano, település Isztambul közelében (ma: Yeşilköy, T).

⁸⁷ Héttoronny (törökül Yedikule), Isztambul délnyugati részén található börtönként elhíresült erőd.

⁸⁸ Herceg-szigetek (ma: Prens Adaları, T), Isztambul közelében található szigetcsoport.

⁸⁹ Szolimán bej (1724 k. – ?), Claude-Alexandre de Bonneval fogadott fia.

⁹⁰ Csuhadárok, a nagyvezír inasai, szolgálói.

Le Drogman Amirat⁹¹ à la barbe blanche, vint ensuite me rendre visite, et me dit que Mr de Villeneuve étoit fort en peine d'un certain Ministre qu'on attendoit depuis fort long tems, de la part du Roy des deux Siciles ; qu'on avoit vû roder un certain aventurier qui disoit chercher des Antiques, du coté d'Heracleé,⁹² qu'on soubçonnoit etre le meme, il me demanda ensuite si je scavoit quelques nouvelles de cet etranger, je lui repondis froidement, qu'il scavoit bien que depuis que j'avois été exilé, je ne songeois plus à d'autres choses, qu'à boire, manger, lire et dormir, que c'étoit chés M. de Villeneuve où tous ceux qui arrivoient dans cette capitale s'adessoient, hors qu'ils n'eussent /129./ ici leurs Ambassadeurs, qu'il ne falloit pas chercher les nouveaux venus, chés moy, mais au Palais de France, sur quoy il partit. Je jugeay qu'Amirat étoit venu espionner ce qui se passoit dans ma maison, mais comme elle est assés vaste, il ne vit rien qui peut lui donner du soubçon; Monsieur le Comte Finochietti étoit avec tous ses gens, bien enfermé dans mon grand appartement, qu'on n'ouvroit ordinairement que lorsqu'il me venoit des compagnies de quelque rang ; sur quoy nous resolumes de concert que je recevrais tout le monde les matins jusqu'à ce qu'on commençât tout de bon la negociation, ce qui nous reussit tres bien, car je n'ay jamais eu tant de visites de Pera et de Galata, que j'en eu cinq ou six jours apres celle d'Amirat, et comme on laissoit entrer et sortir tout le monde sans affectation, les visites cesserent à la fin, parce qu'on jugea qu'je ne recevois aucun etranger, d'autant plus qu'ayant interrogé encore quelques uns de mes domestiques ceux-ci repondirent comme je leurs avois à tous ordonné sur peine de la vie, qu'il n'y avoit personne chés moy, que moy et mes gens. Il n'étoit pas cependant fort tranquile malgré les promesses du Visir, celui-ci étoit gouverné par le Reys Effendy, qui tout homme d'esprit qu'il étoit, se laissoit mener par le Drogman de la Porte, qui n'étoit qu'un animal, mais dont Mr de Villeneuve dispoit absolument. Monsieur le Comte Finocchietti avoit entendu lui même d'une petite chambre voisine de la miene, où il se cachoit quelques fois, que des marchands et d'autres personnes en me parlant de luy, ne faisoient nulle difficulté de dire, que Mr. de Villeneuve avoit asseuré publiquement, que les traittés dont il étoit chargé ne se feroient jamais, tant qu'il auroit l'honneur d'etre Ambassadeur de France à la Porte, et qu'il avoit même escrit à Mr de Maurepas que quand on luy envoyeroit des ordres pour les favoriser il ne le feroit pas. Je leur repondis toujours en riant, qu'il faudroit qu'il fut un tres mal habile Ministre, si il se laissoit passer la plume par le bec par ce nouveau venu, lui qui étoit depuis si long tems

---

⁹¹ Valószínűleg Alexandre Amira örmény származású konstantinápolyi dragománról van szó, aki korábban XII. Károly svéd király tolmácsaként szolgált az uralkodó törökországi emigrációja során. Ebben az időszakban a rodostói magyar emigránsok tolmácsa is volt. Castellane gróf konstantinápolyi nagykövet naplójának 1741. március 31-i bejegyzésében ez olvasható: „*Le Sr. d'Amirat drogman des hongois a apporté a M. le comte de Castellane, une lettre sans datte et sans signature, sinon celluy, generales hungari. Il a dit rendre cette lettre, de la part de M. le comte Czaki.*” CADN, Ambassade de France à Constantinople, série A, fonds Saint-Priest Correspondance politique, volume 18bis Journal de l'ambassade de M. le comte de Castellane 1741–1747 p. 9. A háza a svéd legátus szomszédságában állt az 1740-es években. ARTAN, 2013, 108–109. Kevésbé valószínű, hogy Pierre Dauphin de Martin d'Amirat (1697–1777), francia konzul és diplomata lenne az itt idézett személy.

⁹² Heraklea ókori város (ma: Marmara Ereğlisi, T).

en Turquie, d'autant plus que selon les G. V., il lui etoit encore adressé et recommandé, il n'auroit pas consequent d'autre apui que celui de Son Excellence qui en disposeroit, et meme pouroit le faire rembarquer quand il le tiendroit dans ses pattes, ce qui estoit fort aplaudi par tous mes auditeurs. [...]

/Ebben a hosszú hiányzó részben a levél szerzője beszámol Villeneuve márki Finocchietti grófküldetését akadályozó tevékenységéről. A titkos ügynökök és a diplomácia árnyoldalain zajló dezinformációs intrikák világába vezet be minket a forrásunk, amelyből megtudhatjuk azt is, hogy a bosszúszomjas francia követnek később még azt is sikerült elérnie, hogy Bonneval pasát a svéd követekkel folyó hasonló tárgyalások során a nagyvezír rövid időre száműzze az oszmán fővárosból Ázsiába. A forrás szerint a francia udvar a francia követ intrikái ellenére továbbra is támogatta az oszmán–nápolyi szerződés megkötését. A szerződés aláírása után néhány nappal, 1740. április 10-én, a portai dragomán kérésére Bonneval a nápolyi követet fiával, Szolimán bejjel Villeneuve márkihoz kísértette, ahol a francia követ ellenségesen fogadta. A következő napokban Villeneuve panaszt tett a nagyvezírnél és megpróbálta a szerződést semmissé tenni, de e törekvései nem jártak sikerrel. A szövegben Bonneval szarkasztikus stílusban elmeséli Villeneuve márki konstantinápolyi követté váló kinevezésének történetét és a későbbi, az őt kiemelő miniszterrel szemben tanúsított hálátlan viselkedését./

/147./ Il m'arrivat encore un accident qui me fit une nouvelle affaire avec luy, et bien innocemment de ma part, dans le tems que nous nous melions tous deux de concert, de la succession du dernier Prince Rakotzi, mort à Kzernavoda,⁹³ J'eus une grosse fièvre pendant la quelle je lui ecrivis sur ce sujet, mais ayant la tête pesante, j'ordonnay à mon chef de cuisine, de faire l'enveloppe de la lettre et d'en ecrire de dessus, mais cet animal n'y mit que les titres d'Excellence de Conseiller d'Etat et d'Ambassadeur et oublia celui de Marquis, puis la porta lui-même, il rencontra au Palais de France un Drogman qui prit ma lettre, et lui dit d'attendre, apres une heure on la lui rendit, en lui disant en colere que Son Excellence Mr le Marquis de Villeneuveve etoit aussi bien Marquis pour son Maitre que pour tous les autres ; et elle me fut remis encore toute cachetée. [...]

/Az ezt követő oldalakon arról számol be a levél szerzője, hogy Villeneuve márki még a nápolyi–oszmán szerződés ratifikálása után is próbálkozott meggyűsíteni a konstantinápolyi európai követségeken a nápolyiak levantei kereskedelmi törekvéseit, de nem járt sikerrel. A levél végén a szerző megpróbálja értelmezni a francia követ magatartását./

/152./ Votre Excellence m'avouera que toutte cette affaire est une enigme qui n'a jamais eu sa pareille dans le Monde Politique et comme vous sçavés mieux que personne si cette relation est vraye, ou fausse j'espere que vous voudrés bien, me donner le dementi si je le merite, ou votre aprobation si j'ay dit la verité.

---

⁹³ Csernavoda (ma: Cernavodă, RO).

Il ne me reste plus que de supplier tres humblement Votre Excellence de me dire franchement son sentiment sur cinq points capitaux au sujet de cette affaire. /153./

Le premier, si vous croyés que Monsieur le Comte Finocchietti eut pu reussir dans sa negociation en prenant toute autre route que celle qu'il a pris, pour faire les affaires du Roy des deux Siciles à la Sublime Porte.

Le second, si le Ministre d'une Puissance telle qu'elle soit, doit laisser attaquer la reputation de son Maitre, et la sienne à la Cour où il reside, par une autre Ministre, sans repousser les injures aussi vertement qu'elles lui sont faittes, et si il y a aucune raison ny consideration qui doive l'en empecher.

Le troisieme, si le Ministre agresseur n'a pas tout le tort d'avoir commencé la querelle, et si c'est un crime par consequent au Comte Finocchietti de s'etre soutenu avec fermeté contre les attaques de Mr de Villeneuve Ambassadeur de France, qui s'estoit déclaré l'ennemi de son Souverain.

Le quatrieme; si vous trouvés qu'il se soit conduit comme il devoit dans toute cette querelle, n'attaquant jamais que la personne, mais respectant toujours le caractere, et d'une maniere tres marquée, si vous croyés que dans ses ecrits et dans toutes la conduite il a manqué à la veneration qu'il devoit à Sa Majesté Très Chrétienne, si vous jugés enfin qu'il eut pu faire autrement qu'il n'a fait, dans le cas perilleux où il se trouvoit, pour la gloire de son Maitre et pour la sienne.

Le cinquieme, si Monsieur de Villeneuve comme Ambassadeur de France avoit le droit de manquer à ce qu'il devoit à un Ministre public, qui quoique d'un second ordre, ne laissoit pas de représenter la personne de son Maitre tout comme luy. Si vous avés jamais leu, vous qui lisés toujours, qu'on ait jamais accordé ce privilege à ses predecesseurs, ou à quelques autres Ambassadeurs que ce soit à Constantinople ou ailleurs, si ceux de France en ont jouis avant Monsieur de Villeneuve, et dans quel tems ils ont obtenu cette prerogative; si elle leur a été particuliere ou commune avec les autres Ambassadeurs j'attend de l'amitié dont Votre Excellence m'honore des eclarcissement sur les cinq points; parce que j'ay toute ma vie mené une vie militaire et ambulante loin le plus souvent des maneges politiques dans lesquels je ne suis qu'un atome aupres de vous; ce que je dis sans flaterie.

Pour moy Monsieur je regarde toute cette querelle commencée par Mr de Villeneuve, avec une surprise extreme, n'ayant point assés /154./ d'habilité pour arracher les voiles qu'il la couvrent. J'espere que Votre Excellence me fera la grace de m'honorer d'une reponse decisive sur les cinq points que je prend la liberté d'exposer à son jugement dont je feray plus de cas qu'on ne faisoit autrefois, de ceux du fameux Aeropage.⁹⁴

Je suis avec autant d'estime que d'amitié et de respect

Monsieur
de Votre Excellence

---

⁹⁴ Areioszpagosz, az ókori athéni arkhónok törvénykezési helye.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- AHN   Archivo Histórico Nacional (Madrid)
Sección de Estado 3411, Exp. 1. Expediente relativo a la negociación de un tratado entre España y Turquía con informes sobre la negociación de un tratado entre Nápoles y Turquía
- ASN   Archivio di Stato di Napoli
Affari Esteri, Constantinopoli b 183 Corrispondenza di cav. Finocchietti (1740)
Affari Esteri, Constantinopoli b 193 Corrispondenza di Bonneval (1741–1747)
- BNF   Bibliothèque Nationale de France (Párizs)
série Ms. Fr. 7178 Lettres de Villeneuve à Monseigneur le garde des Sceaux (déc. 1728–1729)
série Ms. Fr. 7181 Lettres de Villeneuve à Monseigneur le garde des Sceaux (déc. 1736–1737)
- CADN   Centre des Archives Diplomatiques de Nantes
Ambassade de France à Constantinople, série A, fonds Saint-Priest Correspondance politique, volume 18bis Journal de l'ambassade de M. le comte de Castellane 1741–1747
Constantinople série A, fonds Saint-Priest 135, Correspondance du marquis de Villeneuve (Camp du grand vizir, 1737)
- *
- ARTAN
2013   Tülay ARTAN: *Two Artists, one Vantage Point. Pera/Istanbul in the 1740s*, In: *14th International Congress of Turkish Art. Proceedings*, ed. Frédéric HITZEL, Paris, 2013, 105–116.
- BOSSCHA ERDRBINK
1977   Gerard Rudolf BOSSCHA ERDRBINK: *At the Threshold of Felicity. Ottoman–Dutch Relations during the Embassy of Cornelis Calcoen at the Sublime Porte, 1726–1744*, Amsterdam, 1977.

- CASSELS
1966
Lavender CASSELS: *The Struggle for the Ottoman Empire 1717–1740*, New York, 1966.
- DENIS-COMBET
1975
Marie-Thérèse DENIS-COMBET: *La collection Saint-Priest au Ministère des Affaires Étrangères*, In: *Turcica*, 7. (1975) 250–263.
- DENIS-DELACOUR
2021
Christopher DENIS-DELACOUR: *Les Défis de la souveraineté maritime. Navigations napolitaines en mer ottoman (1734–1856)*, Paris, 2021.
- DUPARC
1969
Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France depuis les traités de Westphalie jusqu'à la Révolution française Tome XXIV Turquie, ed. Pierre DUPARC, Paris, 1969.
- GORCEIX
1978
Septime GORCEIX: *Bonneval-Pacha et le jeune Rákóczi*, In: *Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française*, ed. Jacques ANCEL, Genève, 1978, 341–363.
- MIKES
1988
MIKES Kelemen: *Törökországi levelek – Mulatságos napok*, Bukarest, 1988.
- MORONVALLE
2012
Jeff MORONVALLE: *Le Recueil Ferriol (1714) et la mode des turqueries*, In: *Dix-huitième Siècle*, 44. (2012) 425–446.
- PAPP
2003
PAPP Sándor: *Rákóczi József hatalomra kerülési kísérlete és a Porta: Forráskritikai vizsgálatok*, In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára*, I, szerk. TAMÁS Edit, Sárospatak, 2003, 241–294.
- PAPP
2008
PAPP Sándor: *József Rákóczi, the last Transylvanian pretender*, In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61. (2008) 1–3. sz. 157–180.
- PIROLO
2019
Franca PIROLO: *Social, Economic and Cultural Relations between the Ottoman Empire and the Barbary States in the Kingdom of Naples under the Hapsburgs and Bourbons*,

- 1707–1815, In: *Mediterranean Mosaic: History and Art*, ed. Erminio FONZO – Hilary A. HAAKENSEN, Fisciano, 2019, 175–185.
- ROIDER
1982
Karl A. ROIDER Jr.: *Austria's Eastern Question, 1700–1790*, Princeton, 1982.
- SALLÉS VILASECA
2020
Núria SALLÉS VILASECA: „Erdély fejedelméhez küldtek csupán.” Jacques de Boissimène küldetése III. Ahmed szultán udvarában (1717–1718), In: *Világtörténet*, 42. (2020) 3. sz. 325–334.
- SALLÉS VILASECA
2024
Núria SALLÉS VILASECA: *El frente turco y la crisis del Primer Pacto de Familia: la política exterior española ante el pretendiente transilvano José Rákóczi*, In: *Rivista dell'Istituto dell'Europa Mediterranea*, 14. (2024) 3. sz. 317–336.
- TÓTH
2004
TÓTH Ferenc: *Francia szolgálatban álló magyar ügynökök az Oszmán Birodalomban a XVIII. század derekán (1735–1756)*, In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 117. (2004) 2. sz. 665–679.
- TÓTH
2011
TÓTH Ferenc: *Ibrahim Müteferrika, egy oszmán diplomata a magyar függetlenség szolgálatában*, In: *Magyar Tudomány*, 172. (2011) 1. sz. 38–47.
- TÓTH
2024
TÓTH Ferenc: *Messze esett-e az alma a fájától? II. Rákóczi Ferenc fejedelem méltatása 1737-ből*, In: *Lymbus*, 22. (2024) 501–518.
- VANDAL
1885
Albert VANDAL: *Le Pacha Bonneval*, Paris, 1885.
- VANDAL
1887
Albert VANDAL: *Une ambassade française en Orient sous Louis XV. La mission du marquis de Villeneuve 1728–1741*, Paris, 1887.